

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان شناسی بهگانی

عنوان:

بررسی کاربردشناختی عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات علمی- پژوهشی زبان فارسی

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر اعظم اساجی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر مهدی مشکوة الدینی

دانشجو:

فهیمة افشین

تابستان ۱۳۸۸

تعهد نامه

اینجانب فهیمه افشین دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته زبانشناسی همگانی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده پایان نامه بررسی کاربردشناختی عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات علمی- پژوهشی زبان فارسی تحت راهنمایی دکتر اعظم استاجی متعهد می شوم:

* تحقیقات در این پایان نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
* در استفاده از نتایج پژوهشهای محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
* مطالب مندرج در پایان نامه تا کنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک با امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
* کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می باشد و مقالات مستخرج با نام « دانشگاه فردوسی مشهد» و یا « Ferdowsi University of Mashhad » به چاپ خواهد رسید.
* حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تاثیرگذار بوده اند در مقالات مستخرج از رساله رعایت شده است.
* در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که از موجود زنده (با بافتهای آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
* در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.

تاریخ

امضای دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

* کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.
* استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی باشد.

* متن این صفحه نیز باید در ابتدای نسخه های تکثیر شده وجود داشته باشد.

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم چکیده پایان نامه به زبان فارسی

نام: فهمیه

نام خانوادگی دانشجو: افشین

استاد راهنما: خانم دکتر اعظم استاجی

استاد مشاور: آقای دکتر مهدی مشکوةالدینی

مقطع: کارشناسی ارشد

دانشکده ادبیات و علوم انسانی رشته: زبان شناسی گرایش: همگانی

تعداد صفحات: ۱۰۲

تاریخ دفاع: ۱۳۸۸/۶/۱۴

عنوان پایان نامه: بررسی کاربردشناختی عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات علمی- پژوهشی زبان فارسی

کلید واژه ها: عبارتهای احتیاط آمیز، گفتمان علمی، وجه معرفتی، عدم قطعیت، بافت

چکیده: (حداکثر ده سطر تایپی)

در پژوهش حاضر به بررسی و مقایسه بسامد عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات علمی و پژوهشی زبان فارسی در رشته های شیمی و ادبیات پرداخته شده است. استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز نقش عمده ای در گفتمان علمی داشته و در واقع ابزاری است که بیانگر تردید نویسنده و عدم قطعیت گزاره بوده و نویسنده با استفاده از آنها می تواند عدم پابندی کامل به ارزش صدق یک گزاره را نشان دهد. پیکره مورد بررسی شامل ۱۱۴ مقاله (۵۷ مقاله شیمی، ۵۷ مقاله ادبیات) می باشد. تعداد کل واژه ها در بخش بحث مقالات شامل ۱۰۳۳۷۱ واژه می باشد. در این تحقیق عبارتهای احتیاط آمیز به شش گروه فعل وجهی، فعل اصلی، قید، اسم، صفت و ارجاع تقسیم شده است.

نتایج تحلیل نشان می دهد توزیع عبارتهای احتیاط آمیز در دو رشته ادبیات و شیمی متفاوت می باشد، به طوری که بسامد این ابزار در رشته ادبیات بیشتر از شیمی است و این مساله به دلیل طبیعت متفاوت و ماهیت استدلال های مربوط به دو رشته یاد شده می باشد. در مورد انواع مختلف عبارتهای احتیاط آمیز مشاهده شده در هر دو رشته عبارات قیدی بیشترین و صفات احتیاط آمیز کمترین بسامد را دارا می باشند. با مقایسه بسامد شش گروه یاد شده بین دو رشته نیز می توان ادعا کرد در میزان کاربرد ارجاع و افعال وجهی احتیاط آمیز در مقالات ادبیات و شیمی تفاوت معنی دار وجود دارد، به طوری که ارجاع در ادبیات و افعال وجهی در شیمی کاربرد بیشتری دارد.

امضاء استاد راهنما

Ferdowsi University of Mashhad

فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۱۳

فصل اول : مفاهیم اصلی..... ۱۴

- ۱ - مقدمه ۱۵
- ۲ - اهمیت و ضرورت پژوهش پیرامون عبارتهای احتیاط آمیز..... ۱۶
- ۳ - چارچوب نظری تحقیق ۱۸
- ۴ - اهداف تحقیق ۱۹
- ۵ - جامعه آماری و روش تحقیق ۲۰
- ۶ - محدودیتهای تحقیق ۲۱
- ۷ - تعریف برخی اصطلاحات ۲۲

فصل دوم : مروری بر ادبیات موضوع..... ۲۵

- ۱- کاربردشناسی و ضرورت مطالعه آن ۲۶
- ۲- تحلیل گفتمان ۳۰
- ۳ - عبارتهای احتیاط آمیز و خاستگاه آن ۳۳
- ۴- عبارتهای احتیاط آمیز در گفتار..... ۳۶
- ۵- عبارتهای احتیاط آمیز در متون مکتوب..... ۴۱
- ۶- مفاهیم مرتبط با عبارتهای احتیاط آمیز ۴۷
- ۶-۱- عبارتهای احتیاط آمیز و وجه ۴۷
- الف- وجه معرفتی ۴۷

- ب - وجه تصمیمی ۴۹
- ۶-۲- عبارتهای احتیاط آمیز و عدم قطعیت ۵۱
- ۷- مشکلات مربوط به عبارتهای احتیاط آمیز ۵۲
- ۷-۱- مشکل تشخیص و تعبیر عبارتهای احتیاط آمیز ۵۲
- ۷-۲- مشکلات ناشی از تفاوت‌های فرهنگی ۵۳
- ۸- تقسیم بندی عبارتهای احتیاط آمیز ۵۵
- ۹- بررسی های کمی و مقایسه ای مربوط به عبارات احتیاط آمیز ۵۹

فصل سوم : تجزیه و تحلیل داده ها ۶۲

- ۱ - معیارهای انتخاب و شیوه تحلیل داده ها ۶۳
- ۲ - تجزیه و تحلیل های آماری ۷۱
- ۲-۱- بسامد عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات ادبیات ۷۲
- ۲-۲- بسامد عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات شیمی ۷۵
- ۲-۳- مقایسه عبارتهای احتیاط آمیز بین مقالات ادبیات و شیمی ۷۸
- ۲-۳-۱- مقایسه صورتهای مختلف عبارتهای احتیاط آمیز بین مقالات ادبیات و شیمی ۸۰
- الف - افعال وجهی ۸۲
- ب - افعال اصلی ۸۴
- ج - قید ۸۵
- د - اسم ۸۷
- ه - صفت ۸۸
- و - ارجاع ۸۹

فصل چهارم : خلاصه و نتیجه گیری..... ۹۱

کتابنامه ۹۶

۱ - فارسی..... ۹۶

۲ - انگلیسی..... ۹۷

فهرست جداول

- جدول (۱-۱-۴): فراوانی انواع عبارتهای احتیاط آمیز در رشته ادبیات ۷۳
- جدول (۲-۱-۴): نتایج تحلیل K^2 مربوط به انواع عبارتهای احتیاط آمیز رشته ادبیات ۷۴
- جدول (۳-۱-۴): نتایج تحلیل K^2 مربوط به عبارتهای احتیاط آمیز قیدی وارجاع در رشته ادبیات ۷۵
- جدول (۴-۲-۴): فراوانی انواع عبارتهای احتیاط آمیز در رشته شیمی ۷۶
- جدول (۵-۲-۴): نتایج تحلیل K^2 مربوط به انواع عبارتهای احتیاط آمیز رشته شیمی ۷۷
- جدول (۶-۲-۴): نتایج تحلیل K^2 مربوط به عبارتهای احتیاط آمیز قیدی و فعل غیر اصلی در رشته شیمی ۷۸
- جدول (۷-۳-۴): فراوانی عبارتهای احتیاط آمیز در هر ۲۰۰۰ واژه در رشته های شیمی و ادبیات ۷۸
- جدول (۸-۳-۴): نتایج تحلیل K^2 و فیشر مربوط به مقالات ادبیات و شیمی ۷۹
- جدول (۹-۳-۴): فراوانی انواع عبارتهای احتیاط آمیز در دو رشته ادبیات و شیمی ۸۱
- جدول (۱۰-۳-۴): مجموع فراوانی انواع عبارات احتیاط آمیز در پیکره مورد بررسی (شیمی و ادبیات) ۸۱
- جدول (۱۱-۳-۴): نتایج تحلیل K^2 و فیشر مربوط به مقایسه فعل غیر اصلی بین رشته های ادبیات و شیمی ۸۳
- جدول (۱۲-۳-۴): نتایج تحلیل K^2 و فیشر مربوط به مقایسه فعل اصلی بین رشته های ادبیات و شیمی ۸۵
- جدول (۱۳-۳-۴): نتایج تحلیل K^2 و فیشر مربوط به مقایسه قیدها بین رشته های ادبیات و شیمی ۸۶
- جدول (۱۴-۳-۴): نتایج تحلیل K^2 و فیشر مربوط به تفاوت عبارتهای احتیاط آمیز اسم بین مقالات ادبیات و شیمی ۸۷
- جدول (۱۵-۳-۴): نتایج تحلیل K^2 مربوط به تفاوت عبارتهای احتیاط آمیز صفت بین مقالات ادبیات و شیمی ۸۸

جدول (۱۶-۳-۴): نتایج تحلیل K^2 و فیشر مربوط به تفاوت عبارتهای احتیاط آمیز ارجاع بین مقالات

ادبیات و شیمی ۸۹

پیشگفتار

یکی از مهمترین جنبه های گفتمان علمی بیان ادعاها و گزاره های علمی می باشد. نویسندگان حوزه های علمی ناگزیر می باشند بیانات علمی خود را با احتیاط و به درستی ارائه کنند تا انتظارات مربوط به جامعه علمی و مخاطبان را برآورده سازند. بهره جستن از عبارتهای احتیاط آمیز راهبردی است که نویسندگان را در این امر مهم یاری می رساند. رساله حاضر به بررسی عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات علمی و پژوهشی زبان فارسی در رشته های شیمی و ادبیات می پردازد.

در فصل اول که مفاهیم اصلی عنوان دارد ارکان کلی و اساسی رساله به طور مختصر آورده شده است. اجزای اصلی تشکیل دهنده فصل اول شامل چارچوب نظری، فرضیات و پرسش های تحقیق، جامعه آماری، روش تحقیق و محدودیت های تحقیق می باشد.

فصل دوم با عنوان مروری بر ادبیات موضوع به بررسی پیشینه پژوهش های صورت گرفته پیرامون عبارتهای احتیاط آمیز می پردازد. این فصل مشتمل بر اطلاعات مهم مربوط به موضوع تحقیق، از جمله منشاء مفهوم عبارتهای احتیاط آمیز و تعاریف ارائه شده در این زمینه می باشد. از دیگر اطلاعاتی که در این فصل می توان یافت خلاصه نتایج مطالعات و پژوهش های انجام شده توسط دیگران و مشکلات مربوط به پژوهش در زمینه عبارتهای احتیاط آمیز می باشد.

در فصل سوم ابتدا شیوه تحلیل داده ها و تعریف و تقسیم بندی عبارتهای احتیاط آمیز که ملاک بررسی خواهد بود ارائه شده است. سپس به تحلیل های آماری و آزمون فرضیات مطرح شده پرداخته شده و نتایج هر آزمون نیز به طور جداگانه در جداول مربوطه آورده شده است. در این فصل نتایج زبانی و آماری حاصل از بررسی و مقایسه بسامد صورت های مختلف عبارتهای احتیاط آمیز در دو رشته ارائه شده است.

فصل چهارم به ارائه خلاصه و بحث نتایج حاصل از تحلیل های آماری صورت گرفته بر روی عبارتهای احتیاط آمیز و مقایسه این نتایج با یافته های دیگر پژوهشگران می پردازد.

در پایان بر خود لازم می بینم که از استاد راهنمای گران قدر و مشفق سرکار خانم دکتر اعظم استاجی که راه و رسم صحیح مطالعه و تحقیق را آموختند و شهادت قلم فرسایی را به این حقیر عطیه کردند، تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از استاد مشاور محترم جناب آقای دکتر مهدی مشکوه الدینی که در هدایت این تحقیق بسیار یاری نمودند و از هر کوششی برای بهتر شدن این رساله فروگذاری

نکردند، و دیگر اساتید و بزرگواران گروه آموزشی زبان شناسی که در طول تحصیل این حقیر را از الطاف خود بهره مند ساختند نهایت قدردانی و سپاسگزاری را دارم.

فصل اول:

مفاهیم اصلی

۱- مقدمه :

در حالی که اکثر خوانندگان انتظار دارند نوشته های علمی کاملاً بیطرفانه و حقیقی باشند ، عناصر ارتباطی خاصی وجود دارند که نقششان نشان دادن ارتباط بین نظرات شخصی نویسنده و اطلاعات ارائه شده در متن می باشد. یکی از این عناصر ارتباطی استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز^۱ می باشد که یک راهبرد ارتباطی مهم ، هم در ارتباطات گفتاری و هم نوشتاری تلقی می شود. بنابراین آشنایی با کاربرد درست این عبارات به برقراری ارتباط موثرتر با مخاطبان کمک خواهد کرد. استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز در کاربرد زبان ، نشانگر آزمایشی و غیر قطعی بودن و احتمال گزاره ها می باشد و در نوشته های علمی که گزاره ها به ندرت بدون ارزیابی شخصی در مورد حقایق ارائه می شوند از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشند. بنابراین عبارتهای احتیاط آمیز ابزاری می باشند که نشان دهنده تردید نویسنده و عدم قطعیت گزاره مطرح شده است. برای روشن شدن این تعریف به مثال های زیر که از مقالات شیمی و ادبیات انتخاب شده اند توجه کنید:

- هر چند نگاه او نگاهی کوتاه و گذراست اما به هر حال می تواند نماد روشنی از حضور او در صحنه حوادث باشد.
- از میان آنها ، سه انجیل متی ، مرقس و لوقا تا حدود زیادی به هم شباهت دارند و احتمالاً از منبع یگانه ای الهام گرفته اند
- مقادیر مشاهده شده برای تبادل یون سرب و کادمیم تقریباً یکسان بوده و تفاوت قابل توجهی نداشتند.

تلاشهای متعددی برای تعریف دقیق مفهوم عبارتهای احتیاط آمیز صورت گرفته است . این تلاشها به نوعی بیانگر دغدغه زبان شناسان در مورد معنای اصطلاح عبارتهای احتیاط آمیز می باشد. اصطلاح عبارتهای احتیاط آمیز مفهومی چند جانبه دارد و هر یک از بررسی های انجام گرفته در این زمینه از منظر مختلفی به پدیده مورد نظر پرداخته است. بنابراین معنا و دامنه اصطلاح عبارتهای احتیاط آمیز به میزان زیادی گسترش یافته است و در طول این گسترش ، کمی از وضوح خود را از دست داده ، به نوعی که با چندین مفهوم دیگر همپوشی و تداخل دارد بنابراین نیاز به بررسی اصولی تر دارد. میزان استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز در محاوره بیشتر از گفتمان مکتوب می باشد به این دلیل پژوهش های بسیاری در این زمینه صورت گرفته است. ولی از اواخر دهه ۱۹۸۰ به بعد بررسی این

¹ - Hedges

عبارات در متون علمی نوشتاری مورد توجه زبان‌شناسان قرار گرفته و پژوهش‌ها بر گفتمان مکتوب متمرکز شدند. اگر چه تا کنون مطالعات متعددی در زمینه ابزارهای احتیاط آمیز در متون مختلف صورت گرفته است، هنوز سوالات بی پاسخ فراوانی در این زمینه وجود دارد. به عنوان مثال ممکن است پرسیده شود در کدام دسته از متون، عبارتهای احتیاط آمیز بسامد وقوع بیشتری دارند و یا در یک رشته خاص مثلا ادبیات به چه میزان از عبارتهای احتیاط آمیز استفاده می شود.

حال به بررسی اهمیت و ضرورت پژوهش پیرامون عبارتهای احتیاط آمیز و در نتیجه شناخت بهتر این ابزار می پردازیم. خواهیم دید نتایج حاصل از مطالعات انجام گرفته در این زمینه از جنبه های مختلفی دارای اهمیت می باشد.

۲- اهمیت و ضرورت پژوهش پیرامون عبارتهای احتیاط آمیز :

نقش مهم استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز در متون علمی و مقالات پژوهشی، توسط مطالعات مختلف به خوبی مشخص شده است، (هایلند^۱، ۱۹۹۶، ۱۹۹۸ a، ۱۹۹۸ b، ۲۰۰۰ b؛ سلاجر میر^۲، ۱۹۹۴؛ وارتالا^۳، ۲۰۰۱). از عبارتهای احتیاط آمیز می توان در ارائه مقدمه و ترغیب خوانندگان، توصیف روشها، بحث یافته ها و نتایج پژوهش یاری جست. هایلند (۱۹۹۴: ۳۱۶) اظهار می کند که « استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز روش مهمی است که محقق با تجربه، از راه آن بر عضویت خود در جامعه تأکید می کند؛ بنابراین مطالعه این ابزار به درک بهتر استدلال و عقاید علمی کمک مهمی می کند » (هایلند، ۱۹۹۴: ۳۱۶).

به طور کلی پژوهش در مورد استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز از جنبه های کاربردی مختلفی دارای اهمیت می باشد. از جمله مواردی که یافته های پژوهش های مربوط به عبارتهای احتیاط آمیز می تواند مفید واقع شود امر آموزش و یادگیری زبان خارجی می باشد. چون استفاده موثر از عبارتهای احتیاط آمیز بخشی از دانش کاربرد شناختی کاربران زبان را تشکیل می دهد و این دانش از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است، بنابراین عدم آشنایی با آن ممکن است باعث ایجاد خطا و مانع ایجاد برقراری ارتباط شود. مطالعات (هایلند، ۱۹۹۶) نشان داده است که عموماً نویسندگان غیر بومی قادر نیستند در بیانات خود، به طور موثری از عبارتهای احتیاط آمیز بهره جویند، بنابراین آنها در زمینه استفاده مناسب از عبارتهای احتیاط آمیز نیاز به آگاهی و آموزش دارند.

¹ - Ken Hyland

² - Salager - Meyer

³ - Varttala

از آنجا که عبارتهای احتیاط آمیز در زبانهای مختلف به وسیله ابزارهای متفاوتی ارائه می شود و چون به نظر می رسد که نویسندگان در مورد عبارتهای احتیاط آمیز انتخابهای سبکی فردی دارند به این دلیل ترجمه این عبارات معمولاً با مشکل مواجه است. بنابراین آشنایی با ماهیت، کارکردها و انواع عبارتهای احتیاط آمیز در امر ترجمه نیز موثر می باشد.

با توجه به اینکه پژوهش حاضر کاربرد عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات پژوهشی را مورد بررسی قرار می دهد، بنابراین این نوع آگاهی می تواند به این مساله نیز کمک کند که چگونه می توان انتظار داشت نوشته های یک رشته خاص دارای ساختارهای قابل پیش بینی باشد. همچنین شناخت بهتر عبارتهای احتیاط آمیز می تواند زمینه آگاهی و بصیرت در مورد طبیعت تعاملی و بیانی مقالات علمی و پژوهشی را فراهم کرده و محققان را در امر نوشتن مقالات یاری رساند.

هر چند برخی پژوهش ها به بررسی های میان زبانی پرداخته و نقش عبارتهای احتیاط آمیز را در زبانهای مختلفی از جمله انگلیسی، چینی، آلمانی، روسی و جز اینها مورد بررسی قرار داده است، ولی در متون زبان فارسی مطالعات بسیار اندکی در زمینه بررسی عبارتهای احتیاط آمیز به انجام رسیده است. بنابراین پژوهش حاضر به بررسی عبارتهای احتیاط آمیز در زبان فارسی اختصاص داده شده است. از آنجا که مقالات علمی و پژوهشی نقش عمده و مهمی در گفتمان علمی داشته و همچنین عبارتهای احتیاط آمیز در این قبیل متون وقوع فراوانی دارند به عنوان بافت پژوهشی انتخاب شده است. در بخش بعد به بررسی چارچوب نظری مربوط به پژوهش حاضر می پردازیم

۳- چارچوب نظری تحقیق :

مطالعه عبارتهای احتیاط آمیز یکی از مباحث مورد بررسی در حوزه کاربردشناسی و تحلیل گفتمان می باشد؛ زیرا هر دو حوزه نیز به بررسی ارتباط زبان با ویژگیها و شرایط بافتی می پردازد و عبارتهای احتیاط آمیز نیز ابزاری می باشند که کاربران زبان با اهداف بافتی و موقعیتی خاصی آنها را به کار می برند.

در حوزه کاربردشناسی بررسی عبارتهای احتیاط آمیز با نظریه گرایس و اصل ادب پیوند دارد. گرایس معتقد است مجموعه ای از فرضیات پایه وجود دارند که از ملاحظاتی منطقی و اساسی ناشی می شوند و می توان آنها را به صورت دستورالعمل هایی جهت کاربرد موثر زبان و نیز مشارکت بیشتر

تدوین کرد. گرایس چهار قاعده را مطرح می کند که شامل موارد زیر می باشد: الف) قاعده کمیت، ب) قاعده کیفیت، ج) قاعده ارتباط، د) قاعده شیوه .

به اعتقاد یول « گاهی هنگامی که احتمال نقض یک قاعده وجود دارد گوینده با استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز شنونده را مطلع می کند که از قواعد کاربردشناختی خاص یاد شده آگاهی دارد » (یول ، ۱۹۹۶ : ۳۷). با این توصیف عبارتهای احتیاط آمیز ابزاری می باشند که نشان دهنده رعایت اصول ارتباط ، شیوه ، کمیت و کیفیت می باشند . ظاهراً افراد هنگام گفتگو نه تنها به دنبال انتقال اطلاعات هستند بلکه می خواهند نشان دهند که این اطلاعات تا چه میزان آگاهی دهنده ، درست ، واضح و مرتبط با موضوع می باشد. بررسی دقیق تر قواعد گرایس را به فصل دوم ماکول می کنیم. در همین پژوهش خواهیم دید که مفهوم عبارتهای احتیاط آمیز از این تعریف مرتبط با دیدگاه گرایس فاصله گرفته و به گونه ای محدودتر شده است .

همان طور که گفته شد کاربرد عبارتهای احتیاط آمیز با اصل ادب نیز مرتبط می باشد. براون و لوینسون (۱۹۸۷) به بررسی و تحلیل مساله ادب پرداخته اند و معتقد می باشند که افراد برای وارد شدن در روابط اجتماعی ، باید آگاهی خود را نسبت به وجهه طرف مقابل نشان دهند. منظور از وجهه تصویر عمومی و برداشتی است که شخص از خود و مخاطب خویش دارد. آنها می گویند این یک ویژگی عام میان فرهنگ ها می باشد که سخنگویان باید به انتظارات یکدیگر در رابطه با وجهه احترام بگذارند ، برای احساسات هم احترام قائل شوند و از اعمال تهدید کننده وجهه اجتناب کنند. در مواردی که احتمال تهدید وجهه وجود دارد ، سخنگویان می توانند تهدید را با رعایت ادب منفی یا مثبت تعدیل و جبران کنند (کاتینگ ، ۲۰۰۲ : ۴۵).

منظور از ادب منفی این است که نباید سخنگو در تعاملات و گفتگوها آزادی عمل مخاطب را محدود کرده و شرایطی را به او تحمیل کند (براون و لوینسون ، ۱۹۸۷ : ۱۲۹)، و منظور از ادب مثبت رفتاری است که وجهه مثبت فرد ، یعنی نیاز برای پذیرفته شدن از جانب دیگران ، عضوی از یک گروه در نظر گرفته شدن و داشتن خواسته های مشترک با دیگران را مورد توجه قرار می دهد (کاتینگ ۲۰۰۲ : ۴۵).

انگاره پیشنهاد شده توسط براون و لوینسون ایده های جدیدی برای بررسی نقش عبارتهای احتیاط آمیز ارائه داده است؛ به این معنا که استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز ممکن است به منظور حفظ وجهه مثبت یا منفی (شنونده یا گوینده) و رعایت ادب صورت گیرد .

۴- هدف مطالعه :

هدف این پژوهش تشخیص و مقایسه بسامد صورت های مختلف عبارتهای احتیاط آمیز در مقالات علمی و پژوهشی زبان فارسی بین دو رشته ادبیات و شیمی می باشد. لازم به ذکر است از آنجا که اکثر مطالعات صورت گرفته نشان داده است بخش بحث مقالات علمی بیشترین تعداد عبارتهای احتیاط آمیز را شامل می شود بررسی حاضر این بخش از مقالات را مورد تحلیل قرار داده است .

برای دستیابی به اهداف پژوهش به دنبال یافتن پاسخ برای پرسشهای زیر می باشیم :

- انواع عبارتهای احتیاط آمیز در زبان فارسی کدام اند؟
- میزان وقوع عبارتهای احتیاط آمیز به ترتیب در مقالات شیمی و ادبی چگونه است؟
- آیا میزان وقوع انواع مختلف عبارتهای احتیاط آمیز در متون شیمی یکسان است؟
- آیا میزان وقوع انواع مختلف عبارتهای احتیاط آمیز در متون ادبی یکسان است؟
- آیا میزان وقوع هر یک از انواع مختلف عبارتهای احتیاط آمیز با مقایسه دو رشته شیمی و ادبیات یکسان می باشند ؟

با توجه به پرسش های بالا فرضیه های زیر مطرح می شود:

- نسبت عبارتهای احتیاط آمیز به کار رفته در مقالات رشته ادبیات بیشتر از مقالات شیمی است.
- نسبت انواع مختلف عبارتهای احتیاط آمیز (فعل وجهی ، فعل اصلی ، قید ، اسم ، صفت و ارجاع) در مقالات ادبیات با هم مساوی می باشد.
- نسبت انواع مختلف عبارتهای احتیاط آمیز (فعل وجهی ، فعل اصلی ، قید ، اسم ، صفت و ارجاع) در مقالات شیمی با هم مساوی می باشد.
- نسبت هر یک از انواع مختلف عبارتهای احتیاط آمیز (فعل وجهی ، فعل اصلی ، قید ، اسم ، صفت و ارجاع) بین مقالات ادبیات و شیمی یکسان نیست.

۵- جامعه آماری و روش تحقیق :

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل مجلات علمی و پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد و نشریه شیمی و مهندسی شیمی ایران منتشر شده در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ می باشد. از دو جامعه مذکور ۱۱۴ مقاله (۵۷ مقاله ادبیات و ۵۷ مقاله شیمی) به صورت تصادفی نمونه گیری شده است.

با پذیرفتن این نگرش که عبارتهای احتیاط آمیز ابزاری می باشند که هدف از به کار بردن آنها در متون علمی نشان دادن تردید نویسنده در مورد دقت و یا صحت بیانات خود و همچنین احتمال و عدم قطعیت گزاره مطرح شده است به بررسی پیکره مورد نظر پرداخته می شود. با بررسی مقالات و ضمن در نظر داشتن بافتی که عبارات در آن به کار رفته اند عبارتهای احتیاط آمیز استخراج شده و به لحاظ

ساختاری و معنایی دسته بندی می شوند سپس میزان فراوانی عبارتهای احتیاط آمیز متعلق به هر یک از دسته ها در دو رشته مذکور مشخص می گردد. با استناد به ارقام به دست آمده و با استفاده از محاسبات آماری چگونگی توزیع انواع عبارتهای احتیاط آمیز در دو رشته به طور مستقل و سپس به صورت مقابله ای بررسی و تحلیل می شوند تا مشخص شود که کدام دسته از انواع عبارتهای احتیاط آمیز و در کدام رشته وقوع بیشتری دارند.

همانطور که می دانیم هر پژوهشی با محدودیتهای احتمالی مختلفی مواجه می شود که ممکن است باعث کندی و دشواری فرایند تحقیق شود. پژوهش حاضر نیز از این امر مستثنی نمی باشد. در بخش بعد به بررسی برخی از مشکلات مربوط به این تحقیق می پردازیم .

۶ - محدودیتهای تحقیق :

از جمله مشکلاتی که فرایند پژوهش در زمینه عبارتهای احتیاط آمیز با آنها روبرو بوده شامل محدود بودن موضوع تحقیق ، کمبود منابع علمی پیرامون موضوع مورد نظر و عدم امکان دسترسی مستقیم به منابع موجود می باشد.

یکی دیگر از مشکلات عمده، مربوط به پیچیدگی تشخیص عبارتهای احتیاط آمیز می باشد. از آنجا که استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز پدیده ای کاربرد شناختی می باشد لذا برای اینکه بتوان یک عنصر زبانی را با اطمینان به عنوان عبارت احتیاط آمیز در نظر گرفت باید از هدف نویسنده از به کار بردن آن عنصر آگاه بود و چنین امری امکان پذیر نمی باشد و هیچ معیار صوری و مشخصی نیز وجود ندارد که بتوان بر اساس آن عبارتهای احتیاط آمیز را تشخیص داد، بلکه تشخیص این عبارات تا حد زیادی وابسته به تفکر شخص^۱ است. استفاده از عبارتهای احتیاط آمیز پدیده ای چند جانبه و چند نقشی است و عوامل مختلفی در تعبیر درست این عبارات نقش دارد ، از طرفی مفهوم هر عبارت با توجه به بافت قابل تغییر است یعنی یک عبارت ممکن است در یک بافت نقش عبارت احتیاط آمیز را داشته باشد، در حالی که در بافتی دیگر نتوان آن را عبارت احتیاط آمیز در نظر گرفت. این مسائل باعث پیچیدگی تشخیص عبارتهای احتیاط آمیز می شود .

مشکل دیگر که مربوط به روش تحلیل داده های مربوط به عبارتهای احتیاط آمیز می باشد ، تصمیم گیری در مورد چگونگی ارائه بسامد عبارتهای احتیاط آمیز است. زیرا نه تنها واژه های منفرد بلکه ترکیبی از چند واژه و یا ابزارهای دستوری خاص را نیز می توان به عنوان عبارتهای احتیاط آمیز در نظر

^۱ -subjective

گرفت. برای حل این مشکل به بررسی عبارتهای واژگانی پرداخته و مواردی نیز که از چندین واژه تشکیل شده اند یک واحد در نظر گرفته شده است .

تعریف برخی از اصطلاحاتی که در تحقیق ناگزیر از کاربرد آنها خواهیم بود در زیر ارائه می شود :

۷- تعریف برخی اصطلاحات :

۱- عبارتهای احتیاط آمیز :

در پژوهش حاضر بر اساس تعریف هایلند عناصری عبارتهای احتیاط آمیز در نظر گرفته شده اند که به نوعی بیانگر عدم قطعیت و تردید نویسنده نسبت به صحت گزاره می باشد (هایلند، ۱۹۹۸a: ۵). بنابراین نویسنده با بهره جستن از این عبارات از عواقب منفی احتمالی که ممکن است از اشتباه بودن ادعای وی ناشی شود جلوگیری می کند و احتمال انتقاد از جانب خواننده را به حداقل می رساند (همان: ۱).

۲- تشدید کننده ها^۱

« تشدید کننده ها عناصری می باشند که نشان دهنده اطمینان نویسنده یا گوینده از عقاید خود می باشند. به اعتقاد هایلند تشدیدکننده ها به نویسندگان فرصت می دهد تا اعتقاد قاطع خود را ارائه کرده و بر اتحاد و همبستگی خود با خواننده تأکید کند ؛ مانند نمونه های : البته ، به وضوح ، قطعاً ، به طور یقین ، همیشه ، حقیقت ، مشخص و جز اینها » (هایلند، ۱۹۹۸ b).

۳- عبارتهای تقریبی^۲ و ۴- عبارتهای احتیاطی^۳

« پرنس و همکاران^۴ (۱۹۸۲) پس از بررسی نقشهای مختلف عبارتهای احتیاط آمیز این عناصر زبانی را به دو دسته عمده تقسیم کرده اند : دسته اول (عبارتهای تقریبی) عناصری را شامل می شود که باعث عدم قطعیت محتوای گزاره می شوند و بنابراین یک پدیده معنایی را بوجود می آورند. مثال : این مسأله تقریباً دشوار است .

دسته دوم (عبارتهای احتیاطی) عناصری را شامل می شود که در رابطه بین محتوای گزاره و گوینده ایجاد عدم قطعیت می کند ، بنابراین از جنبه کاربردشناختی به مسأله مربوط می شود .

¹ - boosters

² - approximators

³ - shields

⁴ - Prince , Frader , Bosk

مثال: حدس می‌زنم جواب همین باشد» (دوسزاک^۱، ۱۹۹۷: ۲۲۶).

۵- گفتمان:

زبان‌شناسان اصطلاح گفتمان را به معانی متفاوت به کار برده‌اند. برای نمونه یک عده آن را به معنای «زبان مکالمه» و «زبان گفتاری» در مقابل زبان نوشتاری به کار گرفته‌اند. عده‌ای آن را برای اشاره به ساختار فراجمله‌ای یا روابط میان جمله‌ای (در مقابل ساختار جمله که عمدتاً مورد توجه دستور زبان و مکاتب مختلف زبان‌شناسی است)، و بالاخره عده‌ای نیز آن را به مفهوم رفتار زبانی در جریان کاربرد آن در تعاملات و داد و ستدهای اجتماعی به کار برده‌اند. لطفی پور ساعدی اصطلاح گفتمان را به فرایندی اطلاق می‌کند که طی آن کلیه عوامل حاکم بر کاربرد زبان در بین انسانها شامل عوامل متنی، اجتماعی، فرهنگی، میان‌شخصی و غیره برای تبلور و شکل‌گیری پیام به تعامل می‌پردازند. (لطفی پور ساعدی، ۱۳۷۱)

۶- وجه^۲:

«وجه به نگرش گوینده نسبت به چگونگی وقوع گزاره مطرح شده توسط یک جمله و به موقعیت یا واقعه توصیف شده در آن جمله اشاره دارد» (سیمسون^۳، ۱۹۹۰: ۶۷-۶۶).

۷- وجه معرفتی^۴:

«وجه معرفتی که رابطه نزدیکی با مفهوم عبارتهای احتیاط‌آمیز دارد با فرضیات گوینده (نویسنده) یا تخمین احتمالات در ارتباط است و در اکثر موارد بیانگر اطمینان یا عدم اطمینان او در مورد درستی گزاره مطرح شده می‌باشد» (کوئس^۵، ۱۹۸۳: ۱۸).

۸- وجه تصمیمی^۶:

^۱ - Duszak
^۲ - modality
^۳ - Simpson
^۴ - epistemic modality
^۵ - Coates
^۶ - deontic modality